

успішність, професійну спрямованість. На сьогоднішній день все випускники все ще знаходяться під впливом помилки, що мислення більш-менш "дбає про саме себе", що завдяки простому вивченню "важких" предметів або "концентрації" буде можливість думати добре. Загалом, невірне ставлення до знань, як до чогось саме собою зрозумілого, такого, що може бути дане та інтегроване в розум лише завдяки тільки одній пам'яті, призводить до непрофесіоналізму, вузькості розуму та недієздатності. Треба навчити майбутніх випускників вузів, в своїй професійній діяльності, обирати перед собою курс, яким потрібно буде слідувати багато років аби досягти мети.

ЛІТЕРАТУРА

1. Абульханова-Славская К.А. Деятельность и психология личности. - М.: Наука, 1980. - 335 с.
2. Аристов Л.П. Активность учения школьника. - М.: Просвещение, 1968. - 138 с.
3. Выгодский Л.С. Педагогическая психология / Под ред. В.В.Давыдова. - М.: Педагогика, 1991. - 480 с.
4. Ильин В.С. Проблема воспитания потребности в знаниях у школьников: Дис. ... д-ра пед. наук. - М., 1971.
5. Крутецкий В.А. Психология: Учебник для учащихся пед.училищ. -М.: Просвещение, 1980. - 352 с.
6. Ланина И.Я. Формирование познавательных интересов учащихся на уроках физики: Книга для учителя. - М.: Просвещение, 1985. - 128 с.
7. Основы педагогики и психологии высшей школы / Под ред. А.В.Петровского. - М.: МГУ, 1986. - 304 с.
8. Платонов К.К. Структура и развитие личности. - М.: Наука, 1986. - 256 с.
9. Платонов К.К. Структура личности. - М.: Педагогика, 1987. - 217 с.
10. Половникова Н.А. Исследование процесса формирования познавательной активности школьников в обучении. - Казань, 1976. - 198 с.
11. Теплов Б.М. Избранные труды в 2-х т. - М.: Педагогика, 1985. - Т1. - 328 с.
12. Теплов Б.М. Избранные труды в 2-х т. - М.: Педагогика, 1985. - Т2. - 360 с.
13. Терехина А.Ю. Структура знаний о языке программирования // Вопросы психологии. - 1988. - №4. - С. 137-142.
14. Философский энциклопедический словарь. - М.: Из-во "Советская энциклопедия", 1989. - 816 с.
15. Шмелев А.Г. На пути к компьютерной психодиагностике // Вестник МГУ, сер.14. Психология, 1984. - №2. - С. 13-16.
16. Щукина Г.И. Проблема познавательного интереса в педагогике. - М.: Педагогика, 1971. - 352 с.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

Краснолуцький Костянтин Костянтинович – ст.викладач, доцент кафедри суспільних наук Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв, м.Київ.

Інна КРАСНОЩОК (Кіровоград, Україна)

ТЕОРЕТИЧНІ ПЕРЕДУМОВИ ВИВЧЕННЯ САМОРЕАЛІЗАЦІЇ СТУДЕНТІВ

У статті узагальнюються теоретичні підходи до визначення змістових характеристик самореалізації особистості. Автором уточнено визначення та розкрито психосоціальні механізми самореалізації студентів

Ключові слова: самореалізація, самореалізація студента, активність особистості, самосвідомість, саморегуляція, самооцінка, сутнісні сили особистості.

The article summarizes the theoretical approaches to the determination of substantial characteristics of a personality's self-realization. The author clarified the definition and disclosed the psychosocial mechanisms of students' self-realization.

Key words: self-realization, self-realization of a student, activity of a personality, consciousness, self-regulation, self-appraisal, essential forces of a personality.

Постановка проблеми. Динамічні зміни в усіх сферах життя, з одного боку, зумовлюють зростання вимог до таких якостей людини, особливо молододі, як здатність до саморозвитку та самовдосконалення, а з іншого – відкривають все нові перспективи та горизонти для її успішної самореалізації. Формування людини нового часу, для якої характерним є критичність мислення, творчий підхід, самостійність у прийнятті рішень вимагають від вищих навчальних закладів підготовки фахівців нового рівня та створення умов, за яких студенти могли б розкривати унікальність власної особистості, внутрішній потенціал, самостійно проектувати траєкторію особистісної та професійної самореалізації. Що й актуалізує проблему дослідження механізмів ефективної самореалізації студентської молоді.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Зміст, сутність, теоретичні аспекти самореалізації студентів, проблеми їхньої соціальної зрілості, становлення студентів як суб'єктів життєтворчості, формування їхньої здатності до свідомої саморегуляції були розглянуті у працях І.Бережної, А.Белошицького, Е.Галажинського, С.Гармаша, В.Загвязинського, А.Калініченко, Л.Користильової, І.Лебедика, Л.Левченко, С.Малазонії, Т.Новаченко, В.Радула, Д.Райгородського, Т.Сущенко, К. Тихомирової, С.Храченко І.Якиманської та інших. Їх аналіз свідчить, що цей напрям наукових пошуків набуває все більшого розвитку, а поняття «самореалізація» широко використовується сьогодні як у науці, так і у повсякденному житті.

Теоретичною психологічною основою нашого дослідження стали ідеї Л.Виготського, С.Рубінштейна, А.Леонтьєва, Л.Анциферової, К.Абульханової-Славської та інших психологів, які розробляли проблему психологічних аспектів розвитку активності й суб'єктності особистості та її самореалізації.

Мета статті полягає у розкритті теоретичних аспектів та механізмів самореалізації студентів в межах психолого-педагогічного підходу.

Виклад основного матеріалу: Л. Коростильова однією з перших виділила самореалізацію особистості як окрему психологічну проблему, розглядаючи самореалізацію як здійснення можливостей розвитку «Я» власними зусиллями в умовах співтворчості, співдіяльності з іншими людьми (ближчим і далеким оточенням), соціумом та зі світом у цілому. Самореалізація передбачає збалансований і гармонічний розвиток різних аспектів особистості шляхом докладання адекватних зусиль, спрямованих на розкриття генетичних, індивідних та особистісних потенціалів. Щодо самореалізації взагалі, то під цим терміном Л.Коростильова розуміє реалізацію людиною себе у житті й у повсякденній діяльності, пошук і ствердження свого особливого шляху у цьому світі, своїх цінностей і сенсу свого існування у кожний певний момент часу. Самореалізація досягається лише тоді, коли у людини є сильний спонукальний мотив особистісного зростання [5: 52]. Ми поділяємо підхід дослідниці, і відповідно до нього дослідження механізмів самореалізації студентів необхідно здійснювати у взаємозв'язку з їхньою активністю.

В сучасних наукових дослідженнях розуміння самореалізації й активності особистості базується на таких фундаментальних методологічних положеннях: 1) про суспільство як систему суспільних відносин; 2) визначальну роль діяльності у формуванні індивіда як особистості; 3) про сутність людини як ансамблю суспільних відносин; 4) про свідомість як відображення буття; 5) про перетворювальну й творчу роль свідомості та самосвідомості.

Виходячи з цих методологічних положень, активність особистості доцільно розуміти як відносини, спрямовані на: а) засвоєння, збагачення елементарних загальнолюдських способів існування в мікро- і макросередовищі; б) творення світу речей та ідей (репродуктивне й творче); в) формування взаємин у мікросередовищі й творення свого внутрішнього світу та внутрішнього світу іншого суб'єкта; г) участь у регуляції перетворення макросередовища; д) самотворення, самоутвердження, саморегуляція. Всі ці види й рівні активності особистості, що виступають у вигляді окремих форм суспільних відносин, включаючи діяльність, взаємопов'язані та взаємозумовлені. У них і через них особистість формується і виступає як суб'єкт діяльності, в них і через них формується і виявляється свідомість та самосвідомість суб'єкта як ідеальна форма відображення реальної дійсності.

Свідомість, будучи ідеальною формою відображення, що виникає під час практичної діяльності, відіграє активну роль у діяльності. Саме цю сторону свідомості обґрунтував як принцип С.Рубінштейн, назвавши його «єдність діяльності й свідомості» [7]. На основі цього принципу він увів у науковий обіг проблему регуляції і саморегуляції, яка отримала наступну розробку в дослідженнях учених, котрі працюють у різних галузях психології (О.Конопкін, В.Шадриков, В.Зінченко, А.Бодальов, А.Запорожець, К.Абульханова-Славська, І.Чеснокова та інші).

Для дослідження активності особистості істотне значення має проблема виникнення і формування діяльності й свідомості. Ця сторона питання може бути розкрита й досліджена на основі принципу заломлення зовнішнього через внутрішнє, також розробленого С.Рубінштейном [7]. Керуючись цим принципом, можна зрозуміти не тільки виникнення суб'єктивного в індивідові, але й процес самореалізації суб'єкта стосовно предметного світу, а також широкої соціальної дійсності.

На сучасному етапі розвитку психолого-педагогічної науки принципи єдності свідомості й діяльності, заломлення зовнішнього через внутрішнє зливаються з особистісним принципом і

підходом. Суть цього принципу полягає в тому, що діяльність, внутрішнє і зовнішнє опосередковуються особистістю, точніше суб'єктом предметної і соціально-необхідної діяльності.

У психолого-педагогічній науці розуміння особистості як суб'єкта пов'язується з поняттям «самовизначення особистості» й розуміється як індивідуальна реалізація особистістю суспільної детермінації. У процесі цієї реалізації особистість здійснює дії, вчинки, «об'єктивізує свою суб'єктність». Активність суб'єкта, як наголошує К.Абульханова-Славська, ґрунтується на здатності мобілізувати свої можливості й визначити способи досягнення цілей – реалізувати їх у діяльності [1: 272]. У руслі нашого дослідження як предмет дослідження ми виділяємо таку форму активності особистості, як самотворення, що здійснюється через самопізнання і саморегуляцію, формування суб'єктом себе як особистості, що самореалізується. Таку форму активності особистості ми виділяємо як психологічний аспект самореалізації студента.

Даний підхід ми зустрічаємо у В.Галажинського, який розглядає самореалізацію як форму вияву самоорганізації людини, той інтегруючий чинник, з яким пов'язані розв'язання проблем життєвого самовизначення, вибору життєвого середовища, найбільш адекватного для здійснення й формування життєвих стратегій [4].

Згідно з ученням Л.Виготського, процеси людської психіки утворюються на основі психічних, міжособистісних стосунків. Індивід формує свій внутрішній світ через засвоєння, інтеріоризацію форм, що історично склалися, і види соціальної діяльності. У ході інтеріоризації відбувається переконструювання раніше здобутих психічних функцій, внаслідок чого вони стають усвідомленими й довільними. Одночасно в процесі власної діяльності залежно від соціальної ситуації в індивіда екстеріоризуються психічні процеси. Але екстеріоризація не є дзеркальним відображенням як інтеріоризованого раніше, так і форм, що історично склалися, і видів соціальної діяльності. Екстеріоризація – творчий процес, «саморух», самореалізація. «Спочатку інші люди діють стосовно дитини, потім вона сама вступає у взаємодію з довкіллям, нарешті, вона починає діяти на себе» [3: 141].

Особистість творить нові способи діяльності, набуваючи тим самим нових властивостей. Становлення особистості збігається з формуванням у неї вищих психічних функцій – суб'єктних якостей, які визначають початок самостійної активності. Особливу цінність у цьому напрямку становить думка Л.С.Виготського про характерну властивість свідомості – виступати чинником психічного розвитку й формувати цілісність та інтегративність особистості. Причому свідомість виступає умовою і виявом самореалізації, тобто «саморуху» й саморегуляції особистості.

Активність життєвої позиції особистості студента виступає як результат взаємодії об'єктивного процесу визначення «іншими» й суб'єктивного внутрішнього процесу самореалізації. Самореалізація і визначення «іншими» – взаємні детермінанти. Становлення особистості – соціальна самореалізація. Тільки особистість, що самореалізується, має цілісність, стійкість, активність і спрямованість. Ці властивості особистості дають можливість стверджувати наявність внутрішньої позиції, що сформувалася. Під позицією у науковій літературі розуміють вибіркоче ставлення особистості до поставлених перед нею цілей і завдань. Активність позиції студента виражається у вибірковій мобілізованості готовності до діяльності, спрямованій на її здійснення. Позиція зумовлює певну лінію поведінки особистості й сама зумовлюється нею.

Зазначені вище теоретичні положення дають можливість констатувати, що головна функція самосвідомості особистості студента полягає в усвідомленні ним своїх можливостей, здатності до регуляції залежно від мети діяльності, з урахуванням особливостей соціальної ситуації. Активність особистості студента містить у собі також удосконалення своїх можливостей, здібностей, стримування своїх тимчасових потреб, бажань.

У загальнотеоретичному плані, на наш погляд, цінним є підхід до дослідження особистості Л.Анциферової [2], яка, на відміну від інших дослідників, розкриває динамічну сторону психічного життя особистості. Одним з найважливіших методологічних положень вона вважає вивчення різних форм існування і самовираження особистості в часі, розкриття психологічних механізмів цього здійснення. Л.Анциферова розуміє ці механізми «як особливості, що закріпилися в психологічній її організації, функціональні способи її перетворення, внаслідок яких з'являються різні психологічні новоутворення, підвищується або знижується рівень організованості особистісної системи, змінюється режим її функціонування» [2: 8]. Це положення для нас цікаве тим, що новоутворення можуть виявлятися в такі відповідальні моменти життя особистості, як вибір професії та перетворення цього вибору в реальність.

Для дослідження самореалізації особистості цілком прийнятна думка Л.Анциферової про те,

що особистість, примушуючи тих, хто оточує її, рухатися, розгортатися, сама перетворюється цілеспрямовано відповідно до своїх задумів. Діалектика розвитку студента полягає в переоцінці особистості власних цінностей, цінностей людей, в упорядкуванні свого внутрішнього світу не тільки відповідно до логіки соціальної ситуації, але й логіки свого індивідуального розвитку, що дуже добре узгоджується з внутрішньою стійкістю особистості [2].

Усі форми активності людей можна розглядати як різні форми самоутвердження і самовираження, їх самореалізацію. Такий підхід дає можливість зіставляти всі конкретні вияви життя на єдиній основі. Він сприяє правильному розчленуванню діяльності на вимірні частини й оцінці реального місця результатів, що досягаються в якийсь період життя у загальному змісті життя індивіда і більш широких груп.

«Самоутвердження» в «психологічному словнику» пояснюється як «прагнення людини до високої оцінки й самооцінки своєї особистості й викликана цим прагненням поведінка, як потреба суб'єкта... здаватися такою людиною, якою б йому хотілося бути, хоч насправді такою не є» [6: 333]. На основі цих міркувань ми вважаємо, що самоутвердження – це особлива характеристика діяльності студента стосовно того, щоб бути визнаним оточенням і тим самим довести собі самому те, що він як особистість є результатом власної волі, свідомості й зусиль. Самоутвердження також пов'язане з прагненням людини завоювати автономність і самостійність. Як бачимо, самоутвердження, будучи окремим аспектом самореалізації особистості, розкриває її значення. Крім того, потрібно погодитися з думкою В.Чудновського про те, що «самоутвердження за своєю суттю являє собою самореалізацію» [9: 68]. Означене дозволяє зробити висновок, що самореалізація студента знаходить свій вияв у двох умовних станах – як рівень розвитку самоутвердження особистості і як умова самоутвердження.

Різним формам самоутвердження і самовираження відповідають різні, характерні для кожного рівня розвитку види задоволення життям – від примітивних форм до вищих виявів щастя, що випробовується людьми в творчій праці на межі можливостей, щастя виконаного обов'язку, усвідомлення своєї значущості, необхідності. Задоволення життям, відчуття його повноти являє собою те реальне й специфічне переживання, що виражає рівень і характер самоутвердження.

Акцентуація уваги на першорядну роль самого суб'єкта у формуванні в собі можливості подальшого поступального руху в системі суспільних відносин безпосередньо стосується проблеми самореалізації особистості, що містить у собі розгляд цілепокладань, саморегуляцію і самосвідомість. Говорячи про самореалізацію, не треба випускати з уваги те, що сутність людини – ансамбль суспільних відносин (Е.Ільєнков). Ці суспільні відносини визначають індивіда як суб'єкта тією мірою, якою він, перетворюючи, привласнює їх залежно від свого місця, функціональної ролі, активності. З цього погляду він визначається суспільством у процесі набуття суспільних способів життєдіяльності, тому все соціально необхідне нами означається поняттям «*потрібно*». Але суб'єкт як свідомо істота, творець об'єктивного, предметного й соціального світу здатний на вибір, на оцінку, самооцінку, саморегуляцію, самореалізацію, на формування свого суб'єктивного світу (охоплюючи пізнавальні, емоційно-вольові властивості). Він може визначати себе стосовно групових, колективних цінностей, він може формувати себе і як суспільну цінність.

Ось чому з боку психологічного механізму саме визначення самореалізації ми розуміємо як усвідомлення і співставлення (самооцінювання) названих впливів і вимог з комплексом внутрішніх умов: а) бажаннями, прагненнями, ціннісними орієнтаціями, домаганнями, цілями й планами (компонент «*хочу*»); б) потенційними можливостями й здібностями (компонент «*можу*»); в) готовими, стійкими фізичними й психічними якостями, досвідом, рисами характеру (компонент «*маю*»). Усвідомлення, співвідношення виділених компонентів (одиноць) і прийняття на їх основі життєвоважливих рішень, а також втілення їх у життя ми вважаємо найважливішою характеристикою самореалізації особистості студента як суб'єкта життєдіяльності. Вибір життєвої сфери, що відповідає значущій меті, виступає вузловим моментом і поворотним етапом у самореалізації особистості (компонент «*потрібно*»).

Проведене нами дослідження дозволяє нам розглядати самореалізацію студента як складний психосоціальний механізм актуалізації сутнісних сил і опредметнення свого особистісного потенціалу, розкритого в результаті самопізнання, за допомогою якого реалізується прагнення до цілеспрямованої взаємодії із соціальним середовищем, із найближчим безпосереднім оточенням.

Самореалізація і формування самосвідомості особистості – єдиний процес. Але при цьому слід пам'ятати, що зведення особистості студента до її самосвідомості неправильно, так само, як і

вивчення особистості без її самосвідомості. У самореалізації, як ми зазначили вище, самосвідомість, насамперед, виявляється в усвідомленні названих чотирьох компонентів: «хочу», «можу», «маю», «потрібно» в їхньому зіставленні, виборі й прийнятті життєво важливих рішень, виходячи з усвідомлення їхньої суспільної значущості та необхідності в саморегуляції заради досягнення сформульованих цілей. Самореалізація характеризується не тільки усвідомленням студентом свого «хочу», «можу», «маю», «потрібно», але усвідомленням також подібних утворень первинного колективу, суспільства, в якому він живе й розвивається. Тим самим особистість здобуває, за С.Рубінштейном, «вихід за межі свого буття» [7: 44].

Саморегуляція для особистості, що самореалізується, є провідною функцією самосвідомості. «Особливості саморегуляції виступають як мотив, цілеутворення, воля, детермінант стосунків, як чинник розвитку особистості загалом, самоконтролю, залучення до інших людей» [8: 77]. Саморегуляція особистості студента містить у собі результати уподібнення, самосвідомості, емоційно-ціннісного ставлення до себе. Широта й глибина включеності в саморегуляцію визначається багатьма внутрішніми причинами, але саморегуляція в суб'єктивному плані пов'язується з хвилюваннями задоволення чи незадоволення та суперечністю змісту «Я» – одиницею самосвідомості особистості.

Спираючись на теоретичні положення психолого-педагогічних досліджень, ми виділяємо наступні функції самосвідомості в структурі самореалізації студентів: 1)цілепокладання, під яким розуміється функція самосвідомості, що виявляється в процесі перетворення завдань, котрі виникають у взаємодії студента із соціальною дійсністю, в мету, на основі якої виробляється програма досягнення і підбираються засоби досягнення; 2)самооцінювання (самооцінка; самопізнання), яке виступає в емоційно-когнітивно-ціннісному ставленні студента до себе як індивіда, як суб'єкта й особистості, що визначається завданнями необхідної діяльності в системі соціальних взаємин; 3)самореалізація (самоорганізація, самоврядування), яка, визначаючись інтегральною функцією всіх психічних процесів, якостей і властивостей, організує, мобілізує інтенції, потенції майбутнього фахівця як суб'єкта, контролює їх, спрямовує на досягнення власної мети; 4)самореалізація – функція об'єктування самосвідомості через діяльність у продукті діяльності – речах, предметах, ідеях, у стосунках з людьми і природою. У ході самореалізації студент вступає у життя і «привласнюється» іншими людьми і в економічному, і в духовному планах.

Аналіз теоретичних та експериментальних, у тому числі і власних даних, стосовно самооцінки показує, що самооцінювання, виникаючи як цілісне емоційно-ціннісне ставлення до навколишнього світу, в міру розширення активності суб'єкта набуває нових ціннісних властивостей, а згодом виступає результатом й умовою свідомого відображення, узагальнення, особистісного хвилювання і переопрацювання всього багаторічного досвіду, життєдіяльності. Особисті самооцінювання відносно «хочу», «можу», «маю», «потрібно» виступають одним з механізмів їх формування. Сутність самооцінювання в цьому випадку – процес співвіднесення, що переживається, порівняння, зіставлення, аналіз і синтез своїх окремих цілісних властивостей, а також потреб, здібностей стосовно певного еталона, якими можуть виступати властивості окремих людей, власний досвід, очікуванні результати. У міру соціального дозрівання особистості, її власні самооцінки й самооцінка себе як цілісності виступають еталоном оцінювання інших.

Вибір відповідної поведінки або дії, будучи «стартовою» точкою самореалізації особистості студента в рамках соціальної необхідності, пов'язаний не тільки з усвідомленням мети й засобів її досягнення, але і співвіднесенням своїх можливостей, потреб і важливих якостей з вимогами мети. Головне в цьому процесі – виявлення відповідності та узгодження між одиницями сутнісних сил («хочу», «можу», «маю» і «потрібно»), від чого залежить подальше просування студента до досягнення вищих рівнів соціально-професійного зростання. Усвідомлення необхідності пошуку засобів так чи інакше приводить особистість майбутнього фахівця до розуміння того, що ці засоби нерідко містяться за межами сформульованої мети. Це зумовлює породження нових завдань, розв'язування яких виступає умовою досягнення наміченої мети. Пошук засобів досягнення мети рано чи пізно примушує студента саморефлексувати і тим самим усвідомлювати наявність протиріч між потребами й можливостями, цілями й засобами, а також між тими вимогами, які застосовуються до майбутнього фахівця груповими цілями, нормами й правилами поведінки.

Вибір життєвої і соціально-професійної сфери це тільки початок самореалізації студента.

Сам процес втілення у життя обраної мети – не спонтанне явище розвитку, а, навпаки, свідоме самотворення (привласнення), суттю якого є якісні зміни. Якщо самотворення виразити в термінах концепції формування самореалізації студента, то це буде означати: по-перше, розвиток і формування майбутнім фахівцем свого «*хочу*» – потреб, інтересів, ідеалів, прагнень. Ця сфера виникає внаслідок взаємодії кількох образів «Я» й набуває подальшого розвитку в процесі продуктивної соціальної взаємодії відповідно до суспільної необхідності. Це надзвичайно важливо, оскільки тільки ті потреби, які породжуються самою особистістю в соціумі, зумовлюють породження тієї діяльності, в якій має потребу суспільство, середовище, і, навпаки, тільки соціальна взаємодія особистості формує у неї ту потребу, в якій має потребу суспільство й сама особистість студента; по-друге, розвиток свого «*можу*» – інтелекту, здібностей, можливостей, знань, досвіду, котрі є основою творчості в розвитку як матеріальних, так і духовних благ. Розвиток і формування цих потенцій студента має безпосереднє відношення до періодичного самооцінювання, співвіднесення своїх можливостей і покликання зі своїми тактичними й стратегічними життєвими цілями, вимогами навколишнього природного й соціального середовища; по-третє, розвиток і формування свого «*маю*» – фізичних, психофізичних і характерологічних якостей. З характерологічних – формування таких якостей, які особисто й соціально необхідні (громадянськість, патріотизм, моральність). Сюди ж ми відносимо розвиток таких вольових якостей, як наполегливість, витриманість, ініціативність, самостійність, стійкість, які дають можливість особистості компенсувати стійкі недоліки, що закріпилися в характері й темпераменті; по-четверте, розвиток свого «*потрібно*», яке є трансформацією усіх вимог, що застосовують до особистості взагалі й конкретного фахівця зокрема навколишнім, середовищем, групою і суспільством на основі вироблених принципів, законів, норм моралі. Основною умовою трансформації соціальної необхідності у внутрішнє «потрібно» студента є його спільна навчальна, трудова діяльність, дозвілля, громадська робота на основі справедливої оцінки, що враховує вікові, статеві особливості й індивідуальні відмінності, потреби, можливості, а також можливості й потреби суспільства.

Зрозуміло, навряд чи можна досягти бажаного результату, якщо всі чотири одиниці (елементи) сутнісних сил, на які спрямовується теорія, завжди формуються одночасно й синхронно. Це суперечило б закону нерівномірного розвитку різних аспектів цілісної особистості. Синхронність інтеграції і нерівномірність розвитку названих підструктур сутнісних сил студентів передусім залежать від соціальних умов й оцінки самим студентом цілей і завдань власного розвитку й самореалізації. Одиниці сутнісних сил майбутнього фахівця, будучи результатом самотворення, одночасно виступають внутрішньою умовою самореалізації особистості студента.

Висновки. Здійснений психолого-педагогічний аналіз дозволив нам визначити, що самореалізацію студента доцільно розуміти, як усвідомлення і співвіднесення зовнішніх впливів та вимог з комплексом внутрішніх умов особистості: «хочу», «можу», «маю», «потрібно». Усвідомлення співвіднесення названих компонентів і прийняття на їхній основі життєво важливих рішень та втілення їх у життя ми вважаємо найсуттєвішою характеристикою самореалізації студента як суб'єкта життєдіяльності.

ЛІТЕРАТУРА

- 1 Абульханова-Славская К.А. Деятельность и психология личности – М.: Наука, 1980. – 335с.
- 2 Анциферова Л.И. О динамическом подходе к психологическому изучению личности // Психологический журнал, 1981, № 2. – С.8—18.
- 3 Выготский Л.С. История развития высших психических функций. – Собр.соч. В 6-ти томах, Т.3. – М.:Педагогика,1983. – 328 с.
- 4 Галажинский Э. В. Системная детерминация самореализации личности: автореф. дисс. ... д-ра психол. наук : спец. 19.00.01 “Общая психология, психология личности, история психологии” / Э. В. Галажинский ; БГПУ. – Барнаул : БГПУ, 2002. – 43 с.
- 5 Коростылева Л. А. Психология самореализации личности: затруднения в профессиональной среде / Л. А. Коростылева.– СПб. : Изд-во Речь, 2005. – 222 с.
- 6 Психологический словарь. – М.: Педагогика, 1983. – 447с.
- 7 Рубинштейн С.Л. Проблемы общей психологии. 2-е изд. /Отв. ред. Е.В. Шорохова. – М., Педагогика, 1976. – 416 с.
- 8 Столин В.В. Самосознание личности. - М.: ,1983. – 284с.
- 9 Чудновский В.Э. Нравственная устойчивость личности: Психологическое исследование. – М.: Педагогика, 1984. – 208с.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

Краснощок Інна Петрівна – кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри педагогіки та освітнього менеджменту Кіровоградського державного педагогічного університету ім. В.Винниченка.

Віктор КУЛІШ (Кіровоград, Україна)

**ПРОБЛЕМИ ПРОФЕСІЙНОГО САМОВИЗНАЧЕННЯ
МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ**

У статті досліджено проблему професійного самовизначення майбутніх фахівців. Описані основні аспекти професійного самовизначення особистості як психологічного феномена та вивчені чинники, що впливають на розвиток невизначеності майбутнього фахівця.

Ключові слова: самовизначення, самореалізація, особистість, перспектива, готовність, самопізнання, саморозуміння.

The problem of future psychologists' professional self-realization was considered in this article. The basic aspects of person's professional self-realization as a psychological phenomenon were described and the factors that affect the development of vagueness of a future specialist are studied.

Keywords: Self-determination, self-realization, person, prospects, readiness, self-knowledge, self-comprehension.

Постановка проблеми. Зміни, та трансформації які відбуваються у сучасному суспільстві, висувають нові вимоги до майбутнього фахівця. В умовах сучасного життя надзвичайно важливими для професійного та особистісного зростання особистості є професійне самовизначення, самостійність прийняття рішень, ініціативність, уміння швидко та гнучко адаптуватися. Професійне самовизначення особистості є визначальним для процесу професійної самореалізації й включає не лише вибір професії та набуття відповідної професійної освіти, а й створення ідеальної моделі майбутньої професійної діяльності, побудову свого професійного життєвого плану.

Дуже часто вступаючи до вищого навчального закладу, абітурієнт недостатньо розуміє специфіку обраної професії, не в повній мірі усвідомлює рівень професійної придатності до неї та перспективи професійної самореалізації в майбутньому. Професійна невизначеність призводить до зниження мотивації навчання студентів, їхньої активності та ініціативності, а в подальшому – конкурентоздатності на ринку праці.

Аналіз останніх досліджень. Проблему професійного самовизначення особистості вивчали та досліджували у своїх психологічних дослідженнях Є. Головаха, Є. Клімов, М. Князева, М. Корольчук, О. Кринчик, Д. Леонтьєва, А. Маркова, І. Нікітіна, В. Носков, О. Орлов, Н. Пилипенко, І. Попович, Л. Потанчук, М.Пряжнікова, Н. Самоукіна, Т. Соломка, Л. Солонько, О. Яценко та ін. У науковій літературі існують різні підходи до вивчення особливостей професійного самовизначення, але не зважаючи на цей факт, визначною є загальна позиція щодо цієї проблеми. Слід відзначити, що на сьогоднішній день, не достатньо розробленими залишаються такі аспекти досліджуваної проблеми, як готовність до самовизначення, проектування свого майбутнього, усвідомлення своїх перспектив.

Метою статті є визначення сутності професійного самовизначення особистості як психологічного феномена та вивчення чинників, що впливають на розвиток невизначеності майбутнього фахівця.

Виклад основного матеріалу. Професійне самовизначення у роботах багатьох дослідників - складний феномен людського буття. Самовизначення виступає водночас і ціллю, і засобом, і процесом здійснення та досягнення цілей.

І. Нікітіна відносить професійне самовизначення до категорії суб'єктного самовизначання особистості і трактує його як «мотиваційний вчинок, індивідуально та соціально відповідальний акт осмисленої реалізації людиною своєї сутності» [5: 13]. Даний процес є похідним від розвитку суб'єктної активності особистості, його сутність пов'язана з переходом людини від рольових стосунків до особистісно-смыслових, з вільним вибором мотивів саморозвитку.

Проблему суб'єктного самовизначення О. Орлов пов'язує з проблемою співвідношення «Зовнішнього» та «Внутрішнього» в структурі особистості [7]. «Зовнішнє Я» людини пов'язане із засвоєнням суспільної сутності, з прийняттям індивідом соціальних функцій та ролей, засвоєнням соціальних норм і правил поведінки, з формуванням вмінь налагоджувати стосунки з оточуючими. Процес розвитку «Зовнішнього Я» – це формування тих рис особистості, які забезпечують її функціонування в соціальному середовищі. Із безлічі соціальних ролей та